د دودیزي ارپوهني تحقیقي مطالعه

A Study of Conventional Approaches Towards Epistimology

اجمل ښکلی*

Abstract:

The word ‘pseudo’ is a Greek word meaning false apparent or supposed but not real. When prefixed to the word archaeology the term pseudoarchaeology simply means false archaeology.It can be false for a number of reasons. Firstly, the archaeological methodology may not be undertaken using accepted scientific methods. Secondly, the interpretation of the data or the material remains excavated may not be consistent with the usual practices of analysis. Thirdly, the artefacts ‘discovered’ could be fakes or the entire archaeological concept could be orchestrated as a hoax.Pseudoarchaeology is sometimes called fantastic archaeology but by whatever name it is given it is best identified as pseudo-science dressed in archaeological garments. Any archaeological theory, excavation site, or published results of excavations that do not conform to accepted archaeological practices generally fall into the category of pseudoarchaeology.Pseudoarchaeology has some results, which are called kinds of pseudoarchaeology. There are there changes are brought by pseudoarchaeology:

It changes form of word.

Or meaning

Both form and meaning.

These changes have some reasons: in the result of a victory, conqueror tribe change the form of word to suit them with form of their own language; so they bring some phonological changes, second, they translate them into their language and third, sometime they don’t have open reasons.Pseudoarchaeology is not a scientific knowledge; but it has a value according to folklore. It tell us some stories, which are important as folkloric materials.

Keywords: Conventional, Epistimology, Pashto,

لنډیز: دودیزه ارپوهه له تاریخي پلوه د کلمو پر ریښو غږېږي. کله چې د ریښې بحث راځي: نو تاریخ هم راداخلېږي. دودیزه آرپوهه د یوې کلمې پر ټولنیز علت بحث کوي او بالعموم ورته داستانونه جوړوي، چې له مخې یې له دې زاویې یوه کلمه رامنځته شوې ده. دا کلمې یا د

---

* Associate Professor, Pashto Department, Kabul University, Afghanistan

ځايونو نومونه دي يا د شيانو او اشخاصو او نورو؛ خو څرنګه چې دوديزه آرپوهه د تاريخي ژبپوهنې له علمي اصولو نه استفاده نه کوي؛ نو په علمي مباحثو کې يې د کلمو په اړه استدلال د منلو وړ نه دی. دا ليکنه پر همدې څرخي، چې دوديزه آرپوهه څه ده؟ پر څه بحث کوي؟ مباحث يې څومره علمي دي؟ او د دوديزې آرپوهې ارزښت څه دی؟

ار ويونه:

تاريخي ژبپوهنه، دوديزه آرپوهه، د ځايونو نومونه، د کلمو تاريخي تحول.

۱- **سريزه**

په نولسمه پېړۍ کې د دوديزې ژبپوهنې پر وړاندې تاريخي ژبپوهنه راولاړه شوه. دې نوې ژبپوهنې ژبې ته له تاريخي زاويې نه وکتل او د فرهنګ د بل هر اړخ غوندې يې ژبه هم بدلېدونکې پديده وګڼله، چې بېلابېلې دورې لري او په بېلابېلو دورو کې يې ګرامري جوړښتونه او د کلمو زېرمه، بڼې او ماناوې توپير لري. په دې توګه، پر يوه ژبه هله ښه پوهېدای شو، چې له تاريخي منشا او بدلونه يې خبر اوسو. د تاريخي ژبپوهنې مشهور عالم وليم جونز د سانسکريت او نورو آريايي ژبو ترمنځ جوړښتي او وييزه همرنګي وليده او داسې د ژبو تاريخي پرتلې ته لار هواره شوه. تاريخي ژبپوهنې د بېلابېلو ژبو د کلمو د ريښو د پېژندلو او ورته والي له مخې ژبې ډلبندي کړې. کومو ژبو چې له تاريخي پلوه ګډ خصوصيتونه لرل، خپلوانې ژبې وبلل شوې او په يوه کورنۍ کې وشمېرل شوې. مثلا: هندو آريايي کورنۍ چې آريايي ژبې پکې راځي.

دوديزه آرپوهه هم د کلمو د تاريخي ريښو لټه کوي او له علمي تاريخي ژبپوهنې سره موازي روانه وي؛ خو د تاريخي ژبپوهنې او دوديزې آرپوهې ترمنځ مهم توپيرونه موجود دي. تاريخي ژبپوهنه علم دی، چې د علمي اصولو له مخې عمل کوي. تاريخي ژبپوهنه د کلمو ريښه په داستانو او کيسو کې نه ګوري، ځکه چې کلمې د پېښو ايجاد نه دي، بلکې داسې ټولنيز تړون دی، چې خلکو پرې سره هوکړه کړې. پر دې بنسټ تاريخي ژبپوهنه دکلمو او ګرامري جوړښتونو پر تاريخ په مجرده توګه غږېږي. تاريخي ژبپوهنه د علمي آرونو په رڼا کې د بېلګو له مخې د کلمو د بڼو، ماناوو يا دواړو پر بدلون غږېږي؛ خو دا بدلون يوازې تر يوې بېلګې محدود نه وي، بلکې د څو مهالي(Diachronic) نظام پر ډېرو بېلګو مسلط وي او د يوه منظم سيستم په توګه په ډېرو بېلګو کې ځان ښيي.

خو دوديزه آرپوهه د تاريخي ژبپوهنې علمي اصول نه مني او نه د کلمو د بڼې او مانا بدلون ته علمي پاملرنه کوي. په دې کې هره بېلګه البته چې منطق لري؛ خو دا منطق علمي نه، ولسي بنسټ لري. په دوديزه آرپوهه کې د زياترو بېلګو تر شا لکه د متلونو غوندې کيسې هم موجودې وي. په دې توګه

ویلاى شو، چې دودیزه آرپوهه د کلمو په اړه ولسي پوهه او پانګه ده؛ نو څرنګه چې ورته پانګه وایو، د فوکلوري توکیو په توګه ارزښت لري او پکار ده، چې خوندي شي.
پر دې سربېره، چې دودیزه آرپوهه ولسي ارزښت لري او باید خوندي شي، یو بل ارزښت هم لري او هغه دا چې، په دې طریقه موږ له ژبې سره علمي چلن ته متوجه کوي.
د دودیزې آرپوهې بنسټ په ژبني التباس کې دی. زیاتره کلمې ډېرې پخوانۍ او د مړو یا پردیو ژبو اړوندې دي؛ خو دودیزه آرپوهه یې د اوسېدونکو له موجودې ژبې سره التباسویني او کله ورپسې کیسه جوړوي. مثلا: ''تکتو'' په سویلي پښتونخوا کې د یوه غره نوم دی. تاریخي ژبپوهنه وایي، چې ''تو'' لکه په ''جغتو'' او داسې نورو کلمو کې د ځای روستاړی دی؛ خو ځایي خلکو د پښتو د ''تېکه'' او ''تو'' له کلمو سره د التباس له مخې داسې انګېرلې، چې د یوې نجلۍ یخني کېده؛ نو دې غره ته یې ورتو کړل، چې تېک ولاړ یې، له ما دې لمر پټ کړی. د دې غره کیسه به په لاندې لیکنه کې راځي.

۲- دودیزه آرپوهه پر څه غږېږي؟

"د کوټې ښار چې د کومو غرونو په کلا کې راګیر دی، په هغو کې د یوه غره نوم (تکه تو) تکتو دی، چې شاید د دې په شاوخوا کې په لکونو اوسېدونکو خلکو کې به ډېرو کمو د دې پر مانا غور کړی وي او ممکن دی، هېڅوک هم په څه نتیجه نه وي رسېدلي. په دې ترخ کې (متل) زموږ مرسته کولای شي، خو اول د یوه متل پسر منظر:
دا غر یوه دره لري، چې د بوستان و خوا ته یې لاره ده، چې د کوشنۍ درې په نامه مشهوره ده. د دغې درې و یوه اړخ ته په پخوا زمانه کې یو کور و، چې ورته له یوې خلاصې او میداني سیمې څخه یوه نجلۍ د ژمي په موسم کې هغه وخت راواده شوله، چې لا دې غره څه نوم نه درلود. د غره ژمی خو هسې هم سوړ وي، پیتاوی(لمر ځریکی) ځکه زیاتره نه وي پکې، چې تقریبا هرې خوا ته غره د لمر مخ نیولی وي، نو په دې دره کې هم یو خو سهار نهه نیمې- لس بجې لمر راخېژي او بیا یوولس نیمې- دولس بجې چې زوال شروع شي، نو بېرته د ماسپښین سایې راولوېږي او د لمر سترګې وډره شي. مازیګر څلور بجې خو بیا کټ مټ داسې ښکاري چې ګویا د ماښام تیارې وغوړېدې، یعنې د ورځې په تقریبا لس ګنټو کې غوټې دوې یا درې ګنټې روڼا یا لمرځرکی وي. د ژمي پر پار(موسم) ګویا څلور میاشتې دغه کیفیت وي.
نو یوه ورځ چې په دره یا غره کې راګیره دغه ناوکۍ د یخ له لاسه ډېره زیاته تنګه شوله؛ نو و غره ته داسې مخاطب شوه:

تیکه تو(تکه تو):

(تېک) په لغت کې و نېغ خو و بیهوده ولاړ چا ته وایي او د (تو) مانا ده لعنت یا پېټ، چې د دې ټولې کلمې مانا شوه: ای بې مقصده یا بې کرامته ولاړ غره! درباندې لعنت دې شي، چې دنګ ولاړ یې او ستا له لاسه هم د لمر له رڼا محرومه یم او هم یې له پیتاوي یا حرارت څخه استفاده نسم کولای.

د (تکتو غره) د دغه نامه تصدیق د پښتو له یوه بل متل څخه هم کېږي، په کوم کې چې سربېره پر (تکتو) د درو نورو علاقایي غرونو لکه د مسلېغ، اجرم او خواجه عمران بابا نومونه هم راغلي دي، چې په دې ډول دي:

تو پر تکتو، مسلېغ لکه چاکو، په اجرم کې مو ځای نشته خو اجمران بابا ته ځو.

په لومړي او دویم متل کې پر تکتو غره باندې (تو) ویل شوی دی، چې مطلب یې دا شو چې د ناوکۍ له خولې راوتلی توری د تکتو غره وجه تسمیه ګرځېدلی ده." (ځلاند، ۲۰۰۵، ۳۵-۳۷).

کامې ته ځکه کامه وایي، چې هر قام پکې اوسېږي. د (کامې) او (قامې) ترمنځ تلفظي التباس د (هرقامه) تصور راپیدا کړی او د هر قامه ګڼلو دلیل سره یې مرسته کړې. ځینې خلک وایي، چې دلته کعبه جوړېده؛ خو چې ځمکه یې کچ کړه، کمه وختله. دلته هم د کامې، کعبې او کمې ترمنځ د تجانس له امله ولس دا مانا ورکړې.

د ځایونو د نومونو په اړه دا ډول تصور دودیزه آرپوهه جوړوي. په دې تصور کې تلفظي همرنګي مهم نقش لري. نومونې(تسمیې) د مانا له پلوه په دوو ډولو وېشلای شو، چې یو ډول ته یې محمد رضا باطني(۱۳۹۵) رڼې او بل ډول ته تتې وایي:

"له رڼو کلمو مو موخه هغه کلمې دي، چې د غږ یا بڼې له مخې یې پر مانا وپوهېږو یا یې حدس ووهو. برعکس تتې چې تلفظ یا بڼه یې راسره د مانا په پوهېدو کې مرسته ونه کړي. په بله وینا، رڼې(transparent) هغه کلمې دي، چې ټوله یا څه نا څه مانا یې له بڼې سره تړاو ولري؛ خو تتې(opaque) کلمې دا ځانګړنه نه لري." مثلا: سپینغر، چې له نومه یې پوهېږو، چې سپین غر ورته سرو کال پرې د واورې د موجودیت له امله وایي. همداسې د تورو ډبرو د درلودو له امله تور غر. استاد رشاد (۱۳۸۹، ۱۲۵) وایي: په اوستا کې راغلی د غره نوم spita-gaona-gairi دغه اوسنی سپین غر، چې په ننګرهار کې واقع دی او اوس یې هم پښتانه سپین غر یا سپینه غره بولي."

همدا راز د ځینو ځایونو نومونه چې وروسته ایښودل شوي، هغه یوه مانا لري. مثلا: هسکه مېنه، شین ډنډ او داسې نور؛ خو ځینې داسې ځایونه دي، چې د هغوی نومونه له پخوا نه راپاتې دي او د

ابوالخیر ځلاند(۲۰۰۵، ۳۵) په اند: "... په پیل کې هر توري د جوړېدو په وخت څه نه څه مانا درلوده، خو د وخت له تېرېدو سره سره د خلکو د ځینو تورو مانا هېره شوله، چې اوس که څه هم ځینې نومونه یا الفاظ موجود دي، لاکن په مطلب یې زیاتره خلک نه پوهېږي"؛ ځکه چې وخت په وخت پکې شکلي بدلونونه راغلي دي؛ خو خلک په دې نومونو کې هم مانا ګوري. مثلاً: د ستالیف په اړه د ځینو پوهانو وینا ده، چې دا ''ستا لپه'' ده، ځکه چې په ستالیف کې زیارت دی او زیارت ته د دعا لپاره خلکو لاسونه لپه کوي؛ خو ما له استاد حبیب الله جاج پښتونزوی نه اورېدلي وو، چې یوه ورځ له مشهور ختیځپوه مارګنستیرن سره ستالیف ته تللی وم، چې له یوه ځایي اوسېدونکي نه مو د ستالیف د نوم د مانا پوښتنه وکړه. هغه ویل: "اینجا انگورستان بود." تایید کړه، چې ستالیف په یوناني کې انګورو ته وایی. یونانیان چې دې سیمې ته راغلي او انګور یې لیدلي؛ نو د ستالیف نوم یې پرې ایښی؛ خو د ''ستا لپه'' خبره د دودیزې آرپوهې استازي کوي.

ابوالخیر ځلاند د (تکتو) د نوم په اړه روایت له ملا عبدالسلام اڅکزي بابا نه کوي: "و ما (ځلاند) ته د ناوکۍ دغه متل او پس منظر د سیمې د نامتو شاعر اروابناد ملا عبدالسلام اڅکزي بابا (المتوفی ۲۴ جنوري ۱۹۷۴) له خولې رارسېدلی دی." د دې مانا دا ده، چې نالوستي وګړي څه، چې پوهان هم پر دې ناعلمي ولسي روایتونو باور کوي او آن جوړوي یې. باطني (۱۳۹۵) په دې لړ کې د برهان قاطع بېلګه ورکوي، چې د ډېرو کلمو عامیاني اشتقاقي وجهې یې راخیستې دي، چې په دې کې یوه د (خدا) کلمه هم ده: "د خود آ لنډیز(مخفف) دی، یعنې هغه کس چې پخپله راغلی. خدا د پهلوي له خودای(xwaday) راغلی... چې د لرغونې ریښې په اړه یې ویلای شو، چې xwa له خود سره اړیکه لري؛ خو دویم توک day یې له آمدن(راتلو) سره هېڅ ډول تړاو نه لري، بلخي له توانېدلو سره همریښه دی.

د غزل په اړه د بېلابېلو قاموسونو په حواله دهخدا وایي:

سستی آوردن سگ و آن چنان باشد که چون به گرفتن نزدیک شود، آهو از ترس وی بانگ کند پس سگ بازگردد. (منتهی الارب) (از اقرب الموارد). متحیر شدن از بانگ کردن آهوبره در روی بره(تاج المصادر بیهقی)

بانګ هغه زګېروي یا فریاد ته وایي، چې په غشي د لګېدو یا د تازي سپي تر لیدو وروسته د غزال(د هوسۍ د بچي) له خولې وځي، چې دا چغه له درده او اغېزه ډکه وي. غزل د اغېز له امله پخوانو ادبپوهانو له همدې کلمې راوتی ګڼلی.

د ننگرهار په کرۀ کې د ''کړسو'' په نامه یو خوړ دی، چې په اړه یې ځینو پوهانو نظر څرگند کړی و، چې دې ته ځکه کړسو وایي، چې لاروي ترې په کړس تېرېږي؛ خو دا په اصل کې '' قره سو'' ترکي کلمه ده، چې ''تورې اوبه'' ته وایي.

پر دې سربېره ابوالخیر ځلاند د (تو پر تکتو، مسېلغ لکه چاکو، په اجرم کې مو ځای نشته؛ خو اجمران بابا له ځو) په مرسته هڅه کوي، چې د خپلې خبرې لپاره سند ومومي. د تکتو د نومولو تر شا کیسه ولسي ده. د یوه ځای د نوم په اړه چې مستند تاریخي سند نه وي، دودیزې آرپوهې ته مخه کوي او په دودیزه آرپوهه یې په اړه ولسي روایتونه راټولوي، چې بنسټ یې په تلفظي التباس ولاړ وي.

خو علمي آرپوهه وایي، په ''تکتو'' کې ''تو'' د ځای د نوم روستاړی دی، چې په جغتو، چنارتو، اوبه تو، ارگه تو او تکته تو کې هم لیدل کېږي. (رشاد، ۱۳۸۹، ۵۷۶)

د کسي غر په ځینو روایتونو کې د پښتنو جد امجد قیس ته منصوب شوی، چې له حضرت پیغمبر سره یې لیده شوي وو؛ خو څېړنې د قیس په نامه د پښتو د جد امجد په نامه څوک نه پیژني. صفیه حلیم د کسي غره په اړه په یوه انځوریزه لیکنه کې کاږي: '' هم دلته(د کسي په غره کې) د ډبرو یو اوږد پروت ځلی دی. دې ځلي ته خلک د قېس په نامه یاد سوي "کس گور" وایي. خلک وایي چې دا قېس یو صحابي و او له مرگه وروسته دلته ښخ کړل شوی و؛ خو د دې خبرې هیڅ کوم سند نشته، ولې چې د ډبرو کوم ځلي ته خلک "گور" وایي دا د یو گور په شکل نه دی جوړ بلکه د یوه اوږده (12 ته تر 15فټه پوري) ټيټ دېوال دی.''

صفیه حلیم د کسي په همدې لیکنه کې د کسي د غره د یوه بل ځای په اړه وایي: '' د "قېس گور" څخه پر لړ واټن د غره هوار مېدان پایته رسېږي او یوه ډېره ژوره کنده ده چې څو کلومېټره به ژوره وي. د دې کندې سره دوه نیم میټره لاندې یوه چوتره ده چې خلک ورته د "سلېمات تخت" وایي. د خلکو کیسه ده چې د سلیمان (پېغمبر) باچا تخت دلته کېناسته او د دې تخت یو پښه پر دې چوتره لگېدلې وه. خو دا خبره هیڅ کوم تاریخي سند نه لري.''

"د ځایونو نومونه چې بالعموم لرغوني دي او د نومونې لامل او تاریخي شالید یې هېر شوی د ی، د دودیزې آرپوهې مهم مبحث دی. تبرېز ځینې له تب او رېز نه مرکب گڼي، یعنې هغه ځای چې د انسان تبه پکې سرېږي! همدان ځینې د همه او دان مرکب گڼي، یعنې هغه ځای چې ټول خلک یې دانا او پوه دي. د مشهور غره بېستون په اړه ځینې وایي، چې له بې او ستون نه جوړ دی، یعنې بې ستنو، په داسې حال کې چې دا کلمه له (بغ+ستان) نه جوړه ده، چې د خدای د ځای مانا لري او د لرغونې

پارسي بڼه يې baghistana ده: "په مفاتيح العلوم کې يې پارسي نوم بغستان او په معجم البلدان کې بهستان دی او ځينو عرب پوهانو بهستون بللی دی." چې د غړيزو بدلونونو په پايله کې په بيستون اوښتی. ځينې خلک سمرقند د سمر او قند مرکب ګڼي، چې دويم توک يې د (قند و شکر) په مانا اخلي. په داسې حال کې چې (قند) د (کند) عربي شوې بڼه ده، چې د ښار مانا لري، لکه په تاشکند کې هم ده، چې دا له خوراکي قند سره هېڅ تړاو نه لري.(باطني، ۱۳۹۵)

محمد رضا باطني(۱۳۹۵) د دوديزې آرپوهې په اړه وايي:

دوديزه آرپوهه د ناخبرو کسانو له خوا د کلمې د غږ او مانا ترمنځ د اشتقاقي، ترکيبي او مجازي اړيکې د پيدا کولو هڅه ده، چې په دې ډول تتې کلمې په رڼو هغو واړوي. خلک هڅه کوي، چې کلمو ته رغښتي يا مانيزه انګېزه پيدا کړي، داسې انګېزه چې واقعيت نه لري، ځکه خو وايو،چې دا ناعلمي هڅه ده، چې د اړيکو د پيدا کولو لپاره يې د غړيز بدلون له علمي اصولو او په ټوله کې د ژبې له واقعي تحوله کار نه اخيستل کېږي، بلکې شخصي حدس او ګومان او ذوق او استنباط پکې کارېږي، چې د ژبې پر تاريخي واقعيتونو نه وي ولاړ.

استاد رشاد(۱٤۸۹، ۱۲) د "قديم هندوستان کي تاريخ" په ماخذ د ايزپ(نيکه) په اړه ليکي: " ايزپ اوس د يوسف اوښتی شکل ګڼل کېږي، چې له اسلامي پوهې سره بايد پښتو ته راغلی وي. مګر موږ د دوو زرو کالو پخوا(زمانه کې) دا نوم په اراکوزيايي پاچهانو کې وينو. تر "ماوس" وروسته اياز ايزس او تر هغه وروسته دوه پاچهان د ايزپس په نامه په دغه کورنۍ کې تېر شوي دي."

د دويزې آرپوهې په مټ د ځينو کلمو بڼې او ماناوې کله داسې مسخه شي، چې له اخلاقي پلوه ترې ابتذال څاڅي، چې په دې ليکنه کې يې نشو راوړای.

۳- **د دوديزې آرپوهې ډولونه**:

له کلمو سره د دوديزې آرپوهې چلن درې ډوله پايلې لري، چې محمد رضا باطني(۱۳۹۵) يې د دوديزې آرپوهې درې ډولونه بولي:

۳-۱- **يوازې مانا**

چې دوديزه آرپوهه يوازې په مانا پورې محدوده شي او په بڼه کې يې بدلون رانه ولي. ځينې خلک ناخدا(ماڼو) له نا او خدا نه ترکيب شوی ګڼي؛ خو دا په اصل کې د ناوخدا لنډيز دی، چې د خدای ناو يا(د کيښتۍ څښتن) مانا لري.

۳-۲- **شکلي او مانيز بدلون** کله ناکله دوديزه آرپوهه پر مانا سربېره د کلمې بڼه هم بدلوي. مثلاً: د انګليسي bridegroom(زوم) د لرغوني انګليسي له brydguma نه راوتی، چې لومړی توک يې bryd د

ناوې او دويم جز يې guma د سړي مانا لري. د بدلون په بهير کې guma د سړي په مانا له کاره ولوېده او په دې توګه د دې کلمې دويم توک تت شو. خلکو د دوديزې آرپوهې په مټ guma له groom سره، چې د ځوان په مانا دی، يو وګاڼه. په داسې حال کې چې دا دواړه کلمې له تاريکې او اشتقاق پلوه هېڅ تړاو نه لري. په دې توګه دوديزې آرپوهې د کلمې بڼه او څه نا څه مانا بدله کړه.

د "پنجشېر" په مورد کې هم د بڼې او مانا توپير وينو. خلک وايي، چې د دې مانا پينځه زمري ده؛ خو استاد رشاد يې راته تاريخي ريښه راپېژني:

" کومه سيمه، چې اوس موږ هغه د پنجشير په نامه يادوو، زوړ او پخوانی نوم يې پنجهير دی، په دې کې پنج د (پينځه) عدد معنی ورکوي او هېر، چې دی د غره يا د درې معنا ښندي. ابن بطوطه، چې تقريباً اووه سوه کاله مخکې په دې لاره باندې تير شوی دی، هغه ليکي: " موږ د اندراب له لارې څخه پنجهير ته ورسيدو او هلته په يوه لنګر کې د يوه سړي له طرفه ميلمانه شوو او هغه زموږ ډير عزت وکړ، بيا موږ د پنجهېر درې ته ننوتو." د پنجهير معنا خمسه جبال ده، چې په عربي ژبه کې د پينځو غرونو معنا لري.

ابن بطوطه د پنجهير د ښکلا ښايست او طراوت ډېر ذکر کوي. همدارنګه ابوريحان البيروني زرکاله مخکې د دې ځای نوم پنجهير ذکر کړی دی. دلته د هېر کلمه د ګير او ګيري کلمو مبدل ده، ځکه ګيري په سانسکريت کې د غره معنا لري او اوس په پښتو کې هغه په دغه شکل تلفظ کېږي، کله کله (ك) په (ه) باندې هم اوړي. مثلاً ګره په روسي، بلاروسي، اوکرايني او بلغاريايي ژبو کې د غره معنا لري، اما په پولنډي ژبه کې ګره په (هره) بڼه ويل کېږي. نو په پنجهېر کې "پنج" د پنځه معنا ښندي او هير د غره او يا درې مفهوم افاده کوي.

که ځير شو، اوس هم پنجشېر په پنځو درو ويشل شوی دی، چې يوه په هغو کې دره هزاره ده." (بدر، ۱۳۹٦، ٤٤-٤٥)

۳-۳- **يوازې بڼه** په دې ډول کې دوديزه آرپوهه يوازې د کلمې بڼه بدلوي. مثلا: په انګليسي کې island او isle دوه بېلې کلمې دي، چې دواړه د (ټاپو) په مانا دي. له تاريخي او اشتقاقي پلوه دا دواړه هېڅ اړيکه نه لري؛ خو خلکو د دوديزې آرپوهې په رڼا کې دا دواړه يو وبلل او د قياس له مخې يې isle - چې s پکې دی- د منځنۍ انګليسي د iland له املايي بڼې سره يوځای کړ او island يې ترې جوړ: په دې مورد کې د کلمې په مانا کې بدلون رانغی، يوازې بڼه يې بدله شوه (باطني، ۱۳۹).

ښاغلی باطني(۱۳۹۵) د پوروینو په لړ کې هم د دودیزې آرپوهې خبره کوي. د نوموړي په اند: "څرنګه چې د پورویونو مانا تته وي او خلک یې له تاریخي جوړښت او اشتقاقي وجهې خبر نه وي؛ نو د دودیزې آرپوهې په مټ یې د پېژندلو هڅه کوي. مثلا: د hamburger (هامبرګر) په انګلیسي کې له اصولي پلوه هامبورګي دی، چې له هامبورګ ښار نه راوتلی. دا کلمه د hamburger steak ځایناستې ده، چې د (هامبورګي ستیک) مانا لري. د وخت په تېرېدو خلکو د دودیزې آرپوهې په مټ د ham او burger په دوو برخو وېشلې او لومړۍ برخه یې د انګلیسي له ham یعنې (خوګ) سره یوه ګڼلې او دویمه برخه یې د دې خوړو د تهیې په مانا اخیستې ده او بیاي یې ترې doublegruger cheeseburger، beefbur ger او نور جوړ کړي."

استاد رشاد(۱۳۸۹، ۵۶۰-۵۶۶) د ښارونو د نومونو د بدلون لاملونه په ګوته کړي دي، چې ځینې لاملونه یې زموږ له موضوع سره تړاو لري:

یو؛ کله چې فاتح یا مجاور قومونه د مفتوحو ملکو نومونه په خپله ژبه ژباړي؛ لکه: تاش کند(د ډبرو کلا) په عربي جغرافیاوو کې "برج الحجار" شوی دی.

دوه؛ کله کله فاتح قومونه د مفتوحو ملکونو نومونه د خپلې ژبې له فونیتیکي غوښتنو سره سم اړوي؛ لکه: ګرګان په جرجان، چین په صین، ګندهارا په قندهار.

استاد حبیبي د پټې خزانې په تعلیقاتو کې (۱۳۳۹، ۲۳۲-۲۳۳)د امیر کروړ په ویاړنه کې د راغلي "جروم" په اړه لیکي، چې دا په اصل کې ګرم و؛ خو په عربي کې چې ګ نه و، دا یې په جرم واړاوه او بیا یې جمع کړ، چې "جروم" شو، د کندهار او سیستان او شاوخوا تودو سیمو ته وایي.

درې؛ په ځینو مواردو کې د نوم بدلون ښکاره لامل نه لري.

د ځایونو نومونه لرغونې ریښه لري او د تاریخي ژبپوهنې په مټ یې په لرغونو ژبو کې ریښې موندلای شو؛ خو د دودیزې آرپوه په مټ داسې ډېرې کیسې او لاملونه موندلای شو، چې خلکو په یوې کلمې پسې په ګړنۍ بڼه جوړ کړي دي. دا کیسې له یوه پلوه فوکلوري ارزښت لري او له بل پلوه مو د خپلو کلمو تاریخي بهیر ته متوجه کوي. په پښتو کې داسې ډېرې سیمې دي، چې نومونه یې خلکو تحریف کړي او همداسې نورې کلمې هم دي، چې د تېزسونو په کچ پرې کار کولای شو.

٤- **پایله**:

دودیزه آرپوهه د کلمو پر ریښو غږېږي؛ خو دا بحث علمي اساس نه لري، بلکې ولس له خپله انده د ځینو کلمو د التباس له مخې په ځینو کلمو پسې کیسې جوړې کړې وي او له دې لارې یې د یوې

کلمې په بڼه، مانا یا دواړو کې بدلون راوستی وي، چې دې ته موږ د آرپوهې ډولونه وایو. دا بدلون د دودیزې آرپوهې یو بل مخ دی، چې تر شا بېلابېلو لاملونه لري. مثلاً: کله سوبمنو قومونو د ځایي کلمو په بڼه کې بدلون راولي او د خپلې ژبې له فونولوژیکي امکاناتو سره یې برابر کړي او کله یې ترجمه کړي.

آرپوهه چې د ولسي پوهې زېږنده ده، په ولس کې دومره عامه وي، چې خلکو ته واقعیت ښکاری او آن کله د پوهانو پر فکر هم سیوری وغوړوي، چې موږ د تکتو په بېلګه کې ولیدل.

په ټوله کې په دې پوهېږو چې دودیزه آرپوهه له کلمو سره ناعلمي چلن کوي او باید د علمي څېړنو په چوکاټ کې ورسره احتیاط وشي. څرنګه چې دا ولسي پوهې ته اشاره کوي؛ نو له دلچسپۍ خالي نه ده او پکار ده، چې د فوکلوري توکیو په توګه خوندي شي.

حوالې

(1) باطني، محمد رضا. ۱۳۹۵. کلمات تیره و شفاف: بحثی در معنا شناسی. بخارا. شماره ۱۱۵. دی ۱۳۹۵: تهران

(2) بدر، صديق الله.۱۳۹٦. د سيمو تاريخي جغرافيه. کابل: دانش خپرندويه ټولنه

(3) ځلاند، ابوالخير. ۲۰۰۵: د متلونو قصې(دويم ټوک). کوټه، پښتو اکېډمی بلوچستان

(4) همدغه

(5) رشاد، عبدالشکور. ۱۳۸۹. جغرافيايي يادښتونه. کندهار: علامه رشاد اکاډيمي

(6) هوتک، محمد. ۱۳۳۹. تذکره الشعرا پټه خانه. د عبدالحی حبيبي په زيار. کابل: د پوهنې وزارت د دارالتاليف رياست